

Jean Sibelius

SYMPHONY No. 3 · KING CHRISTIAN II, SUITE

Gothenburg Symphony Orchestra · Neeme Järvi

NEEME JÄRVI

Photo: © Anna Hult

SIBELIUS, JOHAN (JEAN) CHRISTIAN JULIUS (1865–1957)

SYMPHONY NO. 3 IN C MAJOR, Op. 52 (1904–07) *(Lienau)* 29'15

1	I. <i>Allegro moderato</i>	10'16
2	II. <i>Andantino con moto, quasi allegretto</i>	9'41
3	III. <i>Moderato – Allegro (ma non tanto)</i>	9'01

KUNG KRISTIAN II (KING CHRISTIAN II), Op. 27 25'35

Play by Adolf Paul · Concert Suite (1898) *(Breitkopf & Härtel)*

4	1. Nocturne. <i>Moderato</i>	7'40
5	2. Elegy. <i>Lento assai</i>	5'23
6	3. Musette. <i>Vivace assai</i>	2'12
7	4. Serenade. <i>Moderato assai – Moderato</i>	4'43
8	5. Ballade. <i>Allegro molto – Vivace</i>	5'14

TT: 55'08

GOTHENBURG SYMPHONY ORCHESTRA

NEEME JÄRVI *conductor*

Symphony No.3 in C major, Op.52

Composed: 1904–07

First performance: 25th September 1907, at the University Hall in Helsinki

Helsinki Philharmonic Society Orchestra, cond. Jean Sibelius

Dedicatee: Granville Bantock

Sibelius's Third Symphony was composed in the years immediately following his move to his newly built villa, Ainola in Järvenpää, which was to be his home for the rest of his life. Shortly before the house was ready, he had written to Axel Carpelan: 'This house is, as you know, a necessity for my art.' Certainly the move coincided with a significant change in the composer's style. Gone are the big Romantic gestures, the massive orchestral sonorities and opulence; in their place there is a new emphasis on concision and clarity, an interest in what his friend Ferruccio Busoni called 'Young Classicism', a downsizing of gesture but by no means a reduction of the music's impact.

Moving to the countryside not only brought Sibelius close to the Finnish nature that had always been so important to him, but it also freed him from many of the distractions of city life – in particular the long sessions of drinking and philosophizing that had earned him and his friends considerable notoriety during the previous decade. Not that he lacked intellectual stimulation in Järvenpää: an artistic community had grown up there, including the painters Eero Järnefelt (Sibelius's brother-in-law) and Pekka Halonen, and the author Juhani Aho. At first, however, relatively little composition actually took place at Ainola. Sibelius's study had to double as a guest room, and in the early years the house's insulation against the winter cold left much to be desired. Sibelius travelled abroad frequently, sometimes for months at a time, and on these trips he could listen to new European music as well as making progress with his own compositions.

The new ‘classical’ emphasis is noticeable above all in the first two movements. The first movement follows sonata form principles with unusual care (‘To my mind a Mozart allegro is the most perfect model for a symphonic movement. Think of its wonderful unity and homogeneity!’). The musical motifs are crisp and taut, and Romantic indulgence is avoided. Again the First Symphony’s bass drum, cymbals and harp are absent, and now the Second Symphony’s tuba is dispensed with as well. As Karl Ekman wrote, ‘the Apollonian joy in light, clarity, strength, and chaste form that can already be seen in the second symphony... entirely governs the third’.

The slow movement, with its delicate interplay of rhythms between 6/8 and 3/2, was the part of the symphony that was welcomed most enthusiastically at its early performances, not least by Axel Carpelan, upon whom it left ‘an impression, bright and profound, that shall not fade until I die... The second movement now seemed absolutely magnificent, like a child’s prayer... while God’s starry heaven arches above, mild, sadly wonderful and bringing hope’.

The third movement combines the functions of scherzo and finale into a single movement of moderate proportions. Described by the composer as ‘the crystallization of thought from chaos’, its first half contains the most capricious music in the entire symphony. Nonetheless, the characteristically Sibelian thematic integration means that a feeling of unity is maintained despite the constant changes of tempo and texture. In the second half of the movement a march theme emerges with ever-increasing insistence and confidence. Sibelius had worked on the theme itself in Paris some years previously and a friend of his, the painter Oscar Parviainen, referred to it at the time as ‘Bönen till Gud’ (‘Prayer to God’). Parviainen later wrote these words on the back of a painting that hangs at Ainola and that had special significance for Jean and Aino Sibelius: *Rukous (The Prayer)*; 1910), also known as *Lapsen kuolema (Death of a Child)*, which reminded them of the grief they had felt when their infant daughter Kirsti passed away in 1900.

The relatively restrained character of the Third Symphony has not always worked in its favour. In 1943 Sibelius himself admitted: ‘The Third Symphony was a disappointment for the audience, as everybody was expecting that it would be like the Second. I mentioned this to Gustav Mahler..., and he also observed that “with each new symphony you always lose listeners who have been captivated by previous symphonies”.’ Discerning listeners, however, have been quick to appreciate its merits. As early as 1907, the critic Karl Flodin wrote: ‘The symphony meets all the requirements of a symphonic work of art in the modern sense, but at the same time it is internally new and revolutionary – thoroughly Sibelian.’

King Christian II, Op. 27

Historical drama (1897) by Adolf Paul (1863–1943)

Concert Suite: première on 5th December 1898, Seurahuone, Helsinki
Helsinki Philharmonic Society Orchestra, cond. Robert Kajanus

Sibelius’s first major contribution to the genre of incidental music for the theatre was this score for a five-act drama by his friend Adolf Paul. The play is set in the sixteenth century, and centres around the love of King Christian II of Denmark, Norway and Sweden (1481–1559) for a Dutch girl of bourgeois birth. The première was well received, and the play was given no less than 24 times during the spring of 1898.

For the first production Sibelius produced four short musical numbers. The *Elegy*, for strings alone, functioned as an overture to the play. In the *Musette* bassoons and clarinets imitate the sound of street musicians’ bagpipes and chalumeau. Before long the words ‘Minä menen Kämppiin takaisin’ (‘Now I’m off to the Kämp again’) – a reference to Sibelius’s notorious drinking sessions at the Helsinki’s Hotel Kämp – came to be associated with its melody. The other two pieces – *Minuet*

and *Sången om korsspindeln* (*Fool's Song of the Spider*) were omitted from the concert suite.

During the summer of the same year the composer added three longer movements (scored for larger orchestra) in preparation for a further production that December. The *Nocturne* is characterized by broad, *cantabile* melodies. The *Serenade* is the prelude to Act III, as an alternative to the shorter *Minuet*, whilst the *Ballad* portrays the Stockholm blood bath of 1520, and is a musical substitute for the fourth act of the play, which was omitted in the later stage production.

The concert suite, which is symphonic both in proportions and in lay-out, thus comprises five of the original seven movements; the three longer movements were in fact heard in concert before they were performed in the theatre. Few musical changes were made; string accompaniment was added to the clarinets and bassoons in the *Musette*, and in the *Ballade* a fugal passage was abbreviated.

© *Andrew Barnett 2008 & 2015*

Founded in 1905, the **Göteborgs Symfoniker** (Göteborgs Symfoniker) currently numbers 109 players. The great Swedish composer Wilhelm Stenhammar was appointed principal conductor in 1907, contributing strongly to the Nordic profile of the orchestra by inviting his colleagues Carl Nielsen and Jean Sibelius to conduct their own works. Subsequent holders of the post include Sergiu Comissiona, Sixten Ehrling and Charles Dutoit. During Neeme Järvi's tenure (1982–2004), the orchestra became a major international force. Described by *The Guardian* as 'one of the world's most formidable orchestras', it has toured in the USA, Japan and the Far East, and in 1997 was appointed the National Orchestra of Sweden. During his celebrated tenure as music director (2007–12), Gustavo Dudamel took the Orchestra to major music centres and festivals in Europe, making acclaimed appearances

at, for example, the BBC Proms and Vienna Musikverein. The distinguished American Kent Nagano has been principal guest conductor since 2013 and has made successful tours with the orchestra in China and Germany. The list of prominent guest conductors has included Wilhelm Furtwängler, Pierre Monteux, Herbert von Karajan, Myung-Whun Chung, Herbert Blomstedt, Vladimir Jurowski, Esa-Pekka Salonen, Sakari Oramo and Sir Simon Rattle. The orchestra also runs extensive concert projects for children, and digital live concerts are available on www.gsoplay.se. The Gothenburg Symphony Orchestra is a company owned by the Region Västra Götaland.

www.gso.se

The head of a musical dynasty, **Neeme Järvi** is one of today's most respected maestros, conducting many of the world's most prominent orchestras and working alongside soloists of the highest calibre. A prolific recording artist, he has amassed a discography of nearly 500 recordings, including numerous discs for BIS.

Currently artistic director and principal conductor of the Estonian National Symphony Orchestra, Järvi has held positions with orchestras across the world, and is music director emeritus of both the Residentie Orkest and the Detroit Symphony Orchestra as well as principal conductor emeritus of the Gothenburg Symphony Orchestra and conductor laureate of the Royal Scottish National Orchestra.

Neeme Järvi has been honoured with many international awards and accolades. From his native country these include an honorary doctorate from the Estonian Academy of Music and the Order of the National Coat of Arms, and in 1998 he was voted 'Estonian of the Century'. He holds honorary doctorates from several universities, and is a member of Royal Swedish Academy of Music, and the recipient of the Royal Swedish Order of the Polar Star.

www.neemejarvi.ee

GOTHENBURG SYMPHONY ORCHESTRA

Photo: © Harry Nicolaisen

Sinfonia nro 3 C-duuri op.52

Sävelletty: 1904–07

Kantaesitys: 25.9.1907, Helsingin yliopiston juhlasali

Helsingin filharmonisen seuran orkesteri, joht. Jean Sibelius

Omistettu Granville Bantockille

Sibelius sävelsi kolmannen sinfoniansa vuosina, jotka välittömästi seurasivat hänen muuttoaan uuteen huvilaan, Ainolaan Järvenpäässä, joka tuli olemaan hänen kotinsa loppuelämän ajaksi. Hieman ennen talon valmistumista hän oli kirjoittanut Axel Carpelanille: ”Tämä koti, kuten tiedät, on taiteelleni välttämättömyys.” Muutto sattui taatusti samaan aikaan kuin merkittävä muutos säveltäjän tyylissä. Poissa olivat suuret romanttiset eleet, massiivinen orkestraalinen sonoriteetti ja runsaus; näiden tilalla on uusi paino suppeudessa ja selkeydessä, kiinnostus sellaiseen, jota hänen ystävänsä Ferruccio Busoni kutsui ”nuorklassismiksi”, eleiden pienentämistä, joka ei kuitenkaan missään tapauksessa merkinnyt musiikillisen vaikutuksen vähenemistä.

Muutto maalle ei pelkästään tuonut Sibeliusta lähelle suomalaista luontoa, joka oli aina ollut hänelle hyvin tärkeä, mutta se myös vapautti hänet monista kaupunkilaiselämän häiriötekijöistä – etenkin pitkistä juomis- ja filosofoimisistunnoista, jotka olivat tuoneet hänelle ystävineen erityistä mainetta edellisenä vuosikymmenenä. Ei silti, että häneltä olisi puuttunut älyllisiä virikkeitä Järvenpäässä: sinne oli kehittynyt taiteilijayhteisö, johon kuuluivat mm. taidemaalarit Eero Järnefelt (Sibeliuksen lanko) ja Pekka Halonen, ja kirjailija Juhani Aho. Aluksi Ainolassa tehtiin kuitenkin verrattain vähän sävellystyötä. Sibeliuksen työhuoneen piti toimia myös vierashuoneena, ja varhaisina vuosina talon eristys talvipakkasia vastaan jätti paljon toivomisen varaa. Sibelius matkusti säännöllisesti ulkomaille, ajoittain kuu-kausiksi kerralla, ja näillä matkoillaan hän pystyi kuuntelemaan uutta eurooppa-

laista musiikkia sekä työstämään omia sävellyksiään.

Uusi ”klassinen” painotus on havaittavissa ennen kaikkea kahdessa ensimmäisessä osassa. Avausosa seuraa sonaattimuodon periaatteita epätavallisen tarkasti (”Mielestäni Mozartin allegro on sinfonian osan täydellisin esikuva. Ajatelkaa sen ihmeellistä yhtenäisyyttä ja kokonaisuutta!”). Musiikilliset aiheet ovat raikkaita ja eheitä, ja romanttista nautiskelua vältellään. Jälleen ensimmäisen sinfonian bassorumpu, lautaset ja harppu ovat poissa, ja nyt myös toisen sinfonian tuuba on myös vapautettu. Kuten Karl Ekman kirjoitti, ”apolloninen ilo valossa, selkeys, voima ja puhdas muoto, jotka olivat nähtävissä jo toisessa sinfoniassa... hallitsivat täysin kolmatta”.

Hidas osa, jossa on herkkulainen vuorovaikutus 6/8- ja 3/2-tahtilajien välillä, oli se osa sinfoniasta, joka otettiin varhaisissa esityksissä innokkaimmin vastaan, eikä vähiten Axel Carpelanin toimesta, jolle se jätti ”valoisan ja syvän muiston, joka ei sammunut ennen kuolemaa... Toinen osa vaikutti kerrassaan mahtavalta, kuin lapsen rukoukselta, kuin ’Levolle lasken, Luojaani’, kun Jumalan tähtitaivas on holvina ylhäällä, lempeänä, haikean upeana ja toivoa tuovana.”

Kolmas osa yhdistää scherzon ja finaalin toiminnot kohtalaiset mitat omaavassa yksittäisessä osassa. Säveltäjä kuvasi sitä ”ajatuksen kristallisoitumiseksi kaaoksesta”, ja sen ensimmäinen puolisko sisältää koko sinfonian oikukkainta musiikkia. Sibeliukselle tyypillinen temaattinen integraatio merkitsee kuitenkin, että tunne yhtenäisyydestä säilyy huolimatta alituisista muutoksista tempossa ja tekstuurissa. Osan toisella puoliskolla ilmestyy marssiteema alati lisääntyvällä painokkuudella ja itsevarmuudella. Sibelius oli työskennellyt teeman parissa Pariisissa joitain vuosia aiemmin, ja hänen ystävänsä taidemaalari Oscar Parviainen viittasi siihen tuohon aikaan kuvauksella ”Bönen till Gud” (”Rukous Jumalalle”). Parviainen kirjoitti nämä sanat myöhemmin Ainolan seinällä roikkuvan, Jean ja Aino Sibeliukselle erityisen merkityksellisen maalauksen taakse: *Rukous* (1910),

tunnettu myös nimellä *Lapsen kuolema*, joka muistutti heitä pikkulapsena vuonna 1900 kuolleen Kirsti-tyttärensä kuoleman tuottamasta syvästä surusta.

Kolmannen sinfonian verrattain maltillinen luonne ei aina ole toiminut sen eduksi. Vuonna 1943 Sibelius myönsi: ”III sinfonia oli yleisölle pettymys, sillä kaikki odottivat samanlaista kuin II. Mainitsin tästä Gustav Mahlerille hänen täällä käydessään, ja hänkin totesi, että ’jokaisella uudella sinfonialla menettää ne, jotka edellisillä on saanut’.” Arvostelukykyiset kuulijat ovat kuitenkin nopeasti alkaneet arvostaa sen meriittejä. Jo vuonna 1907 arvostelija Karl Flodin kirjoitti: ”Sinfonia täyttää kaikki vaatimukset, mitä sinfoniselle taideteokselle nykyaikaisessa mielessä voi asettaa, mutta samalla se on sisäisesti uusi ja vallankumouksellinen – läpikotaisin sibeliaaninen.”

Kung Kristian II (Kuningas Kristian II) op.27

Adolf Paulin (1863–1943) historiallinen draama (1897)

Konserttisarja: ensiesitys 5. 12. 1898, Seurahuone, Helsinki

Helsingin Filharmonisen Seuran orkesteri, joht. Robert Kajanau

Sibeliuksen ensimmäinen panostus teatterimusiikin tyyliin oli tämä musiikki ystävänsä Adolf Paulin viisinäytöksiseen draamaan. Näytelmä sijoittuu 1500-luvulle ja keskittyy Tanskan, Norjan ja Ruotsin kuningas Kristian II:n (1481–1559) rakkauteen porvarissyntyistä hollantilaistyttöä kohtaan. Ensiesitys otettiin hyvin vastaan, ja näytelmää esitettiin jopa 24 kertaa kevään 1898 aikana.

Sibelius teki näytelmän ensimmäiseen tuotantoon neljä lyhyttä musiikkinumeroa. *Elegia* jousille toimi näytelmän alkusoittona. Osassa *Musette* fagotit ja klarinetit jäljittelevät katumuusikoiden säkkipillien ja skalmeijojen sointia. Pian sanat ”Minä menen Kämppiin takaisin” – viittauksena Sibeliuksen yleisesti tunnettuihin juominkeihin helsinkiläisessä Hotelli Kämpissä – liitettiin tähän melodiaan. Kaksi

muuta kappaletta – *Menuetti* ja *Laulu ristilukista* (*Sången om korsspindeln*) – jätettiin pois konserttisarjasta.

Saman vuoden kesällä säveltäjä teki vielä kolme pidempää osaa (suuremmalle orkesterille) tuon vuoden joulukuussa tulevia lisänäytöksiä varten. *Nokturnolle* ovat luonteenomaisia leveät *cantabile*-melodiat. *Serenadi* on alkusoitto kolmanteen näytökseen, vaihtoehtona lyhyemmälle *Menuetille*. *Balladi* taas kuvaa vuoden 1520 verilöylyä Tukholmassa, ja se on musiikillinen korvike näytelmän neljännelle näytökselle, joka poistettiin tuotannon myöhemmässä vaiheessa.

Konserttisarja, joka on sinfoninen niin mittasuhteiltaan kuin sommittelultaankin, käsittää viisi seitsemästä osasta; kolme pidempää osaa kuultiin itse asiassa konsertissa ennen kuin ne esitettiin teatterissa. Säveltäjä teki muutamia musiikillisia muutoksia: osaan *Musette* lisättiin jouset säestämään klarinetteja ja fagotteja, ja *Balladissa* fuugajaksoa lyhennettiin.

© *Andrew Barnett 2008 & 2015*

Göteborgin sinfoniaorkesteri perustettiin vuonna 1905. Yksi orkesterin ensimmäisistä kapellimestareista oli suuri ruotsalaissäveltäjä Wilhelm Stenhammar, joka edisti vahvasti orkesterin pohjoismaista profiilia kutsumalla Carl Niesenin ja Jean Sibeliuksen johtamaan omia teoksiaan. Stenhammarin seuraajista mainittakoon Sergiu Comissiona ja Sixten Ehrling. Nykyään orkesterin emeritus-ylikapellimestarina oleva Neeme Järvi oli orkesterin ylikapellimestari vuosina 1982-2004, ja hänen kaudellaan orkesterista tuli vahva musiikillinen tekijä. Kaudesta 2007/08 lähtien orkesterin ylikapellimestari on Gustavo Dudamel, ja päävierailijoita ovat Christian Zacharias ja Peter Eötvös. Orkesteri on levyttänyt laajasti BIS-levymerkille, ja sen levyt ovat voittaneet useita kansainvälisiä palkintoja. Tunnustuksena Göteborgin sinfoniaorkesterin roolista ruotsalaisen musiikin lähettiläänä sekä sen korkeasta tai-

teellisesta tasosta, orkesteri nimitettiin vuonna 1997 Ruotsin kansallisorkesteriksi. Orkesteri tekee jokaisella konserttikaudella merkittäviä kansainvälisiä kiertueita. Kohteina ovat olleet Yhdysvallat, Japani, Kauko-Itä sekä merkittävät eurooppalaiset musiikkikeskukset ja festivaalit kuten BBC Proms ja Salzburgin festivaali.

www.gso.se

Neeme Järvi syntyi Tallinnassa ja valmistui Leningradin konservatoriosta vuonna 1960. Hän oli perustamassa Viron radion kamariorkesteria, ja hänet nimitettiin Viron radion sinfoniaorkesterin ylikapellimestariksi vuonna 1963. Emigroiduttuaan Yhdysvaltoihin vuonna 1980 Järvi on ollut yksi maailman kysytyimmistä kapellimestareista. Vuonna 1982 alkoi hänen tiivis suhteensa Göteborgin sinfoniaorkesterin kanssa. Hän lopetti orkesterin ylikapellimestarina vuonna 2004, mutta pysyy emeritus-ylikapellimestarina. Yhtenä maailman eniten levyttäneistä kapellimestareista Neeme Järvi on tehnyt yli 60 levytystä BIS-levymerkille. Hänelle myönnettyistä lukuisista kunnianosoituksista ja palkinnoista mainittakoon kunniaatohtorin arvo Viron musiikkiakatemiasta ja Viron presidentin myöntämä Valtion vaakunan ansiomerkki. Neeme Järvi on myös Ruotsin kuninkaallisen musiikkiakatemian jäsen, ja vuonna 1990 hänet nimitettiin Ruotsin Pohjantähden ritarikunnan komentajaksi.

www.neemejarvi.ee

Symphonie Nr.3 C-Dur op.52

Komponiert: 1904–1907

Uraufführung: 25. September 1907, Festsaal der Universität Helsinki

Orchester der Philharmonischen Gesellschaft Helsinki, Jean Sibelius (Leitung)

Widmungsträger: Granville Bantock

Sibelius' Dritte Symphonie entstand kurz nach seiner Übersiedlung in die neu errichtete Villa Ainola in Järvenpää, in der er für den Rest seines Lebens wohnen sollte. Kurz vor der Fertigstellung des Hauses hatte er an Axel Carpelan geschrieben: „Dieses Haus ist, wie Du weißt, eine Notwendigkeit für meine Kunst.“ Zweifellos ging der Umzug mit einem signifikanten Wandel seines Kompositionsstils einher: Vorbei die Zeit der großen romantischen Gesten, der massiven, opulenten Orchesterklänge; in den Fokus rücken stattdessen Prägnanz und Klarheit, ein Interesse an dem, was sein Freund Ferruccio Busoni „Junge Klassizität“ nannte, und eine Verkleinerung der Gesten – mitnichten aber ein Wirkungsverlust der Musik.

Der Umzug aufs Land brachte Sibelius nicht nur der finnischen Natur näher, die für ihn immer so wichtig gewesen war, sondern er befreite ihn auch von vielen Ablenkungen, die die Großstadt zu bieten hatte – insbesondere von den langen Trink- und Philosophier-Gelagen, die ihm und seinen Freunden in den letzten zehn Jahren zweifelhafte Bekanntheit verschafft hatten. Nicht, dass es ihm in Järvenpää an intellektuellen Anregungen mangelte, hatte sich dort doch eine Künstlerkolonie gebildet, zu der u.a. die Maler Eero Järnefelt (Sibelius' Schwager) und Pekka Halonen sowie der Schriftsteller Juhani Aho gehörten. Zunächst freilich komponierte Sibelius in Ainola nicht viel. Sibelius' Arbeitszimmer war zugleich Gästezimmer, und in den ersten Jahren ließ die Isolierung des Hauses gegen die winterliche Kälte sehr zu wünschen übrig. Sibelius reiste oft, manchmal für Monate, ins Ausland; auf diesen

Reisen konnte er neue europäische Musik hören und seine eigenen Kompositionen vorantreiben.

Die neue „klassische“ Prägung macht sich vor allem in den ersten beiden Sätzen bemerkbar. Der erste Satz folgt mit ungewöhnlicher Sorgfalt der Sonatenform („Meines Erachtens ist ein Mozart-Allegro das vollkommenste Modell eines Symphoniesatzes. Denken Sie nur an seine wundervolle Einheitlichkeit und Homogenität!“). Die musikalischen Motive sind frisch und knapp, romantisches Schwelgen wird vermieden. Auch in dieser Symphonie fehlen Große Trommel, Becken und Harfe, zudem wird auf die Tuba der Zweiten Symphonie verzichtet. Karl Ekman notierte: „Die apollinische Freude an Licht, Klarheit, Kraft und schlichter Form, die bereits in der Zweiten Symphonie zu bemerken ist [...], bestimmt die Dritte zur Gänze“.

Der langsame Satz mit seinem delikaten metrischen Wechselspiel von 6/8- und 3/2-Takt war derjenige Teil der Symphonie, der bei den ersten Aufführungen auf die größte Begeisterung traf – nicht zuletzt bei Axel Carpelan, auf den sie einen „hellen und tiefen“ Eindruck machte, „der Zeit meines Lebens nicht verblasen wird ... Der zweite Satz nun wirkte absolut großartig, wie das Gebet eines Kindes ... über dem sich Gottes Sternenhimmel wölbt – mild, von wunderbar Wehmut und voller Hoffnung“

Der dritte Satz kombiniert die Funktionen von Scherzo und Finale zu einem einzigen Satz von moderaten Dimensionen. Vom Komponisten als „das Herauskrystallisieren des Gedankens aus dem Chaos“ beschrieben, enthält seine erste Hälfte die kapriziöseste Musik der gesamten Symphonie. Gleichwohl sorgt die für Sibelius typische Integration der Themen dafür, dass sich trotz der ständigen Tempo- und Texturwechsel ein Gefühl von Einheit einstellt. In der zweiten Satzhälfte drängt mit wachsendem Selbstvertrauen nach und nach ein Marschthema hervor. An diesem Thema hatte Sibelius einige Jahre zuvor in Paris gearbeitet; der mit ihm befreundete

Maler Oscar Parviainen nannte es damals „Bönen till Gud“ („Gebet an Gott“). Diese Worte schrieb Parviainen später auf die Rückseite eines Gemäldes, das in Ainola hängt und das für Jean und Aino Sibelius eine besondere Bedeutung hatte: *Rukous* (*Das Gebet*, 1910) – auch bekannt als *Lapsen kuolema* (*Kindestod*) –, mit dem sie die Trauer um ihre kleine, im Jahr 1900 gestorbene Tochter Kirsti verbanden.

Der relativ verhaltene Charakter der Dritten Symphonie wirkte sich nicht immer zu ihrem Vorteil aus. 1943 räumte Sibelius selber ein: „Die Symphonie Nr. 3 war eine Enttäuschung für das Publikum, denn alle erwarteten etwas Ähnliches wie die Symphonie Nr. 2. Ich sprach darüber mit Gustav Mahler, als er mich besuchte und auch er stellte fest, dass ‚man mit jeder neuen Symphonie Diejenigen verliert, die man mit den vorangegangenen gewonnen hat‘.“ Anspruchsvolle Hörer jedoch wussten ihre Vorzüge rasch zu schätzen. Bereits im Jahr 1907 schrieb der Kritiker Karl Flodin: „Die Symphonie erfüllt alle Anforderungen, die an ein symphonisches Kunstwerk in modernem Sinne gestellt werden, gleichzeitig aber ist sie innerlich neu und revolutionär – durch und durch Sibelius.“

König Kristian II. op.27

Historisches Drama (1897) von Adolf Paul (1863–1943)

Konzertsuite: Uraufgeführt am 5. Dezember 1898, Seurahuone, Helsinki

Orchester der Philharmonischen Gesellschaft Helsinki, Robert Kajanus (Leitung)

Sibelius' erster bedeutender Beitrag zur Schauspielmusik war die Musik zu einem fünftaktigen Drama seines Freundes Adolf Paul. Das Stück spielt im 16. Jahrhundert und handelt von der Liebe König Kristians II. von Dänemark, Norwegen und Schweden (1481–1559) zu einem holländischen Mädchen bürgerlicher Abstammung. Nach der erfolgreichen Uraufführung erlebte das Stück 24 Aufführungen im Frühjahr 1898.

Für die Uraufführung komponierte Sibelius vier kurze Nummern. Die *Elegie* für Streicher allein bildete die Ouvertüre zum Schauspiel. In der *Musette* imitieren Fagotte und Klarinetten den Dudelsack- und Schalmeyenklang von Straßenmusikern. Bald schon wurden die Worte „Minä menen Kämppiin takaisin“ („Jetzt geh ich wieder ins Kämp“) auf die Melodie gemünzt – eine Anspielung auf Sibelius’ notorische Trinkgelage im Hotel Kämp in Helsinki. Die anderen beiden Stücke – *Menuetto* und *Das Lied von der Kreuzspinne* – hat Sibelius nicht in die Konzertsuite aufgenommen.

Im Sommer desselben Jahres fügte der Komponist für eine für Dezember geplante Neuproduktion drei umfangreichere Sätze für größeres Orchester hinzu. Das *Nocturne* ist geprägt von breiten, kantablen Melodien. Die *Serenade* ist das Vorspiel zum dritten Akt (und damit die Alternative zu dem kürzeren *Menuett*), während die *Ballade* das Stockholmer Blutbad aus dem Jahr 1520 schildert und den musikalischen Ersatz für den vierten Akt des Schauspiels darstellt, der in der Neuproduktion gestrichen wurde.

Die Konzertsuite, die in Umfang und Anlage symphonisch ist, enthält mithin fünf der ursprünglich sieben Sätze; tatsächlich erklangen die drei längeren Sätze zunächst auf der Konzertbühne und erst danach im Theater. Es gibt nur wenige musikalische Änderungen: Die Klarinetten und Fagotte der *Musette* erhielten eine Streicherbegleitung ergänzt, und in der *Ballade* wurde ein Fugato gekürzt.

© **Andrew Barnett 2008 & 2015**

Das **Göteborg Symphony Orchestra** (Göteborgs Symfoniker) wurde 1905 gegründet und besteht derzeit aus 109 Musiker. Der große schwedische Komponist Wilhelm Stenhammar, 1907 zum Chefdirigenten ernannt, trug maßgeblich zu dem nordischen Profil des Orchesters bei – u.a. dadurch, dass er seine Kollegen Carl

Nielsen und Jean Sibelius einlud, eigene Werke zu dirigieren. Zu Stenhammars Nachfolgern gehören Sergiu Comissiona, Sixten Ehrling und Charles Dutoit. In seiner Amtszeit von 1982 bis 2004 hat Neeme Järvi das Orchester zu einem hochrangigen internationalen Klangkörper geformt. Das GSO, „eines der beeindruckendsten Orchester der Welt“ (*The Guardian*), hat Tourneen in die USA, nach Japan und Fernost unternommen; 1997 wurde es zum Schwedischen Nationalorchester ernannt. Während der gefeierten Amtszeit (2007–2012) Gustavo Dudamels hat das Orchester in großen Musikzentren Europas und bei bedeutenden Festivals gespielt, darunter umjubelte Auftritte bei den BBC Proms und im Wiener Musikverein. Seit 2013 ist der renommierte amerikanische Dirigent Kent Nagano Ständiger Gastdirigent des Orchesters. Die Liste der Gastdirigenten enthält prominente Namen wie Wilhelm Furtwängler, Pierre Monteux, Herbert von Karajan, Myung-Whun Chung, Herbert Blomstedt, Vladimir Jurowski, Esa-Pekka Salonen, Sakari Oramo und Sir Simon Rattle. Das Orchester hat umfangreiche Konzertprojekte für Kinder im Programm; digitale Live-Konzerte stehen auf www.gsoplay.se zur Verfügung. Das Gothenburg Symphony Orchestra ist ein Ensemble der Region Västra Götaland.

www.gso.se

Neeme Järvi, Kopf einer Musikerdynastie, gehört zu den renommiertesten Dirigenten unserer Zeit. Er dirigiert viele der weltweit bedeutendsten Orchester und arbeitet mit den angesehensten Solisten zusammen. Seine umfangreiche Diskographie verzeichnet fast 500 Aufnahmen, viele davon für BIS.

Der derzeitige Künstlerische Leiter und Chefdirigent des Estonian National Symphony Orchestra hat Ämter bei Orchestern in der ganzen Welt bekleidet. Er ist emeritierter Musikalischer Leiter des Residentie Orkest und des Detroit Symphony Orchestra sowie emeritierter Chefdirigent des Gothenburg Symphony Orchestra und Ehrendirigent des Royal Scottish National Orchestra.

Neeme Järvi ist mit zahlreichen internationalen Preisen und Auszeichnungen geehrt worden, in seiner Heimat u.a. mit der Ehrendoktorwürde der Estnischen Musikakademie und dem Nationalen Estnischen Wappen-Orden; 1998 wurde er zum „Estländer des Jahrhunderts“ gewählt. Neeme Järvi wurde von mehreren Universitäten mit der Ehrendoktorwürde ausgezeichnet, außerdem ist er Mitglied der Königlich Schwedischen Musikakademie und Träger des „Königlich Schwedischen Polarstern-Ordens“.

www.neemejarvi.ee

Symphonie no 3 en do majeur op.52

Date de composition: 1904–1907

Création : 25 septembre 1907 à la salle de l'université à Helsinki

Orchestre de la Société Philharmonique d'Helsinki ; dir. Jean Sibelius

Dédicataire : Granville Bantock

La Troisième symphonie de Sibelius a été composée dans les années suivant immédiatement son aménagement à Ainola, sa villa nouvellement construite à Järvenpää, où il devait habiter jusqu'à la fin de sa vie. Peu avant la fin de la construction, il avait écrit à Axel Carpelan : « Comme tu le sais, cette maison est une nécessité pour mon art. » L'aménagement coïncida certainement avec un changement important dans le style du compositeur. Les grands gestes romantiques, les sonorités orchestrales massives et l'opulence ont disparu pour faire place à un nouvel accent sur la concision et la clarté, un intérêt que son ami Ferruccio Busoni appela « Jeune classicisme », une réduction du geste mais en rien une diminution de l'impact de la musique.

Le déménagement à la campagne ne rapprocha pas seulement Sibelius de la nature finlandaise qui avait toujours été si importante pour lui, mais elle le libéra aussi de plusieurs des distractions de la vie urbaine – en particulier les longues sessions d'intempérance et de philosophie qui lui avaient attiré – et à ses amis – une considérable réputation notoire dans la décennie précédente. Il ne manquait pas de stimulation intellectuelle à Järvenpää : une communauté artistique y avait grandi, dont les peintres Eero Järnefelt (beau-frère de Sibelius) et Pekka Halonen, ainsi que l'écrivain Juhani Aho. Tout d'abord cependant, relativement peu de composition eut vraiment lieu à Ainola. Le bureau de Sibelius dut servir de chambre d'amis et, les premières années, l'isolation de la maison contre le froid de l'hiver laissait beaucoup à désirer. Sibelius voyageait souvent à l'étranger, parfois plusieurs

mois d'affilée, et il pouvait alors entendre de la nouvelle musique européenne et progresser dans ses propres composition.

Le nouvel accent «classique» est remarquable surtout dans les deux premiers mouvements. Le premier suit les principes de la forme de sonate avec un soin inhabituel («À mon avis, un allegro de Mozart est le modèle le plus parfait pour un mouvement symphonique. Pensez à sa merveilleuse unité et homogénéité!») Les motifs musicaux sont nets et disciplinés et l'indulgence romantique est évitée. La grosse caisse, les cymbales et la harpe de la Première symphonie sont absentes ici aussi et même le tuba de la Seconde symphonie a congé. Karl Ekman a écrit : «la joie apollonienne dans la lumière, la clarté, la force et la forme pure qui peuvent déjà être vues dans la seconde symphonie... gouvernent entièrement la troisième.»

Avec son alternance délicate de rythmes à 6/8 et 3/2, le mouvement lent est celui qui récolta le plus d'enthousiasme aux premières exécutions, surtout chez Axel Carpelan sur qui il fit «une impression, claire et profonde, qui restera jusqu'à ma mort... Le second mouvement semblait maintenant absolument magnifique, comme la prière d'un enfant... tandis que le ciel étoilé de Dieu s'étend au-dessus de nous, clément, tristement merveilleux et apporte de l'espoir».

Le troisième mouvement allie les fonctions de scherzo et de finale en un seul mouvement aux proportions modérées. Décrit par le compositeur comme «la cristallisation de la pensée hors du chaos», sa première moitié renferme la musique la plus fantasque de toute la symphonie. Néanmoins, l'intégration thématique typiquement sibélienne signifie qu'un sens d'unité est maintenu malgré les changements constants de tempo et de texture. Dans la seconde moitié du mouvement, un thème de marche émerge avec une insistance et une assurance allant en s'accroissant. Sibelius avait travaillé sur le thème à Paris quelques années auparavant et un de ses amis, le peintre Oscar Parviainen, en parla alors comme de la «Prière à Dieu». Parviainen écrivit ensuite ces mots à l'endos d'un tableau accroché à Ainola et qui

avait une signification spéciale pour Jean et Aino Sibelius : *Rukous* (*La Prière*; 1910) aussi connu comme *Lapsen kuolema* (*Mort d'un enfant*), leur rappelait le chagrin ressenti à la mort de leur petite fille Kirsti en 1900.

Le caractère relativement réservé de la Troisième symphonie n'a pas toujours joué en sa faveur. En 1943, Sibelius admit lui-même : « La Troisième symphonie a été un désappointement pour le public puisque tout le monde attendait quelque chose de semblable à la Seconde. J'en ai parlé à Gustav Mahler..., et il a aussi observé : « avec chaque nouvelle symphonie, on perd toujours des auditeurs qui ont été fascinés par les symphonies précédentes ». » Le public averti cependant avait été rapide à en apprécier les mérites. En 1907 déjà, le critique Karl Flodin écrivit : « La symphonie remplit tous les critères d'une œuvre d'art symphonique dans le sens moderne mais, en même temps, elle est intérieurement nouvelle et révolutionnaire – tout à fait sibélienne. »

Le roi Christian II op. 27

Drame historique (1897) d'Adolf Paul (1863–1943)

Suite de concert : création le 5 décembre 1898, Seurahuone, Helsinki

Orchestre de la Société Philharmonique d'Helsinki; dir. Robert Kajanus

Le premier apport majeur de Sibelius au genre de musique de scène pour le théâtre fut cette partition pour un drame en cinq actes de son ami Adolf Paul. L'action se passe au 16e siècle et traite de l'amour du roi Christian II du Danemark, de la Norvège et de la Suède (1481–1559) pour une jeune fille de la bourgeoisie hollandaise. La première fut bien reçue et la pièce fut jouée pas moins de 24 fois au cours du printemps 1898.

Sibelius composa quatre brefs mouvements musicaux pour la première production. *Elégie*, pour cordes seules, servit d'ouverture à la pièce. Dans la *Musette*, bas-

sons et clarinettes imitent le son des cornemuses et des chalumeaux des musiciens ambulants. Les paroles « Minä menen Kämppiin takaisin » (« Je m'en vais encore au Kämp ») – une association aux cuïtes notoires que Sibelius tenait à l'hôtel Kämp à Helsinki – furent rapidement associées à la mélodie. Les deux autres pièces, *Menuet* et *Chanson du fou sur l'épeire diadème*, furent omises de la suite de concert.

Au cours de l'été de la même année, le compositeur ajouta trois mouvements plus longs (pour grand orchestre) en préparation à une autre production en décembre suivant. De larges mélodies cantabile caractérisent le *Nocturne*. La *Sérénade* est le prélude au 3e acte, une alternative au *Menuet* plus court, tandis que la *Ballade* décrit le carnage de Stockholm en 1520, et est un substitut musical au 4e acte de la pièce qui fut omis dans la seconde production.

La suite de concert, aux proportions et au plan symphoniques, comprend cinq des sept mouvements ; on entendit en fait les trois plus longs en concert avant leur exécution au théâtre. Peu de changements musicaux furent apportés ; un accompagnement de cordes fut ajouté aux clarinettes et bassons dans la *Musette* et, dans la *Ballade*, Sibelius écourta un passage fugué.

© *Andrew Barnett 2008 & 2015*

Fondé en 1905, l'**Orchestre symphonique de Göteborg** (Göteborgs Symfoniker) comptait en 2016 cent-neuf membres. Nommé chef principal en 1907, le grand compositeur suédois Wilhelm Stenhammar a grandement contribué au profil nordique de l'orchestre en invitant ses collègues Carl Nielsen et Jean Sibelius à diriger leurs propres œuvres. Parmi ses successeurs figurent Sergiu Comissiona, Sixten Ehrling et Charles Dutoit. L'orchestre est devenu un acteur majeur sur la scène internationale au cours du mandat de Neeme Järvi, entre 1982 et 2004. Qualifié par

le quotidien britannique *The Guardian* de «l'un des orchestres les plus formidables du monde», l'Orchestre symphonique de Göteborg a réalisé des tournées aux États-Unis, au Japon et en Extrême-Orient et a été nommé «orchestre national de Suède» en 1997. Au cours de son mandat en tant que directeur musical entre 2007 et 2012, Gustavo Dudamel et l'orchestre se sont produits dans les principales capitales musicales d'Europe et ont offert des prestations remarquées notamment au Musikverein de Vienne et dans le cadre des BBC Proms. L'éminent chef américain, Kent Nagano, chef invité principal depuis 2013, a réalisé des tournées couronnées de succès avec l'orchestre en Chine et en Allemagne. Parmi les chefs importants qui se sont produits à la tête de l'orchestre, on compte Wilhelm Furtwängler, Pierre Monteux, Herbert von Karajan, Myung-Whun Chung, Herbert Blomstedt, Vladimir Jurowski, Esa-Pekka Salonen, Sakari Oramo et Simon Rattle. L'orchestre mène également de nombreux projets pour les enfants et on peut écouter et voir ses concerts sur le site www.gsoplay.se. L'Orchestre symphonique de Göteborg est une compagnie qui relève du comté de Västra Götaland.

www.gso.se

A la tête d'une dynastie musicale, **Neeme Järvi** est aujourd'hui l'un des chefs d'orchestre les plus réputés. Il a dirigé plusieurs des orchestres parmi les plus prestigieux et s'est produit en compagnie des plus grands solistes. Prolifique au disque, il a réalisé près de cinq cents enregistrements dont plusieurs chez BIS.

En 2016, il était directeur artistique et chef principal de l'Orchestre symphonique national estonien en plus d'avoir assuré de nombreuses autres fonctions auprès d'orchestres à travers le monde et porte également les titres de directeur musical emeritus du Residentie Orkest et de l'Orchestre symphonique de Detroit ainsi que chef principal emeritus de l'Orchestre symphonique de Gothembourg et chef lauréat du Royal Scottish National Orchestra.

Neeme Järvi a reçu de nombreuses distinctions et récompenses un peu partout à travers le monde. Dans son pays natal, il a reçu un doctorat honorifique de l'Académie de musique d'Estonie ainsi que l'Ordre national estonien de la Cotte d'Armes et, en octobre 1998, a été élu « Estonien du siècle ». Il est détenteur de titres honorifiques de plusieurs universités et est membre de l'Académie royale de musique de Suède et Chevalier de l'Ordre royal suédois de l'Étoile polaire.

www.neemearvi.ee

RECORDING DATA

Recording: January 1983 at the Gothenburg Concert Hall, Sweden
Producer: Robert von Bahr
Sound engineer: Michael Bergek
Equipment: Neumann microphones; Swedish Radio mixer; Sony PCM-F1 digital recording equipment; Sony tape
Post-production: Editing: Robert von Bahr

BOOKLET AND GRAPHIC DESIGN

Cover text: © Andrew Barnett 2008 & 2015
Translations: Teemu Kirjonen (Finnish); Horst A. Scholz (German); Arlette Lemieux-Chené (French)
Front cover photograph: © Göran Algård
Typesetting, lay-out: Andrew Barnett (Compact Design)

BIS Records is not responsible for the content or reliability of any external websites whose addresses are published in this booklet.

BIS recordings can be ordered from our distributors worldwide.
If we have no representation in your country, please contact:
BIS Records AB, Stationsvägen 20, SE-184 50 Åkersberga, Sweden
Tel.: +46 8 544 102 30
info@bis.se www.bis.se

BIS-228 © & ® 1984, BIS Records AB, Åkersberga.

Jean Sibelius